

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის ჩარჩოპირობების ძირითად საზოგადოებრივ ფასეულობებთან შესაბამისობის პრობლემა

რევაზ გველესიანი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი
revaz.gvelesiani@tsu.ge

ეკონომიკური პოლიტიკის პრობლემების არსებითი შემადგენელი ნაწილია რეალობის დაშორება სასურველი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობიდან. ამ პრობლემის დაძლევის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ძირითად საზოგადოებრივ ფასეულობებთან (თავისუფლება, სამართლიანობა, უსაფრთხოება, პროგრესი) ეკონომიკური პოლიტიკის მიზნებისა და მათ განსახორციელებლად მიღებული გადაწყვეტილებების შესაბამისობა. სწორედ ეს განსაზღვრავს როგორც ეკონომიკურ პოლიტიკაში მიღებული გადაწყვეტილებების რაციონალურობას, ასევე მათ პრაქტიკაში განხორციელების ეფექტიანობას.

საკვანძო სიტყვები: ძირითადი საზოგადოებრივი ფასეულობები, ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკა, ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობები, ეკონომიკური ინტერესები, ინტერესთა კონფლიქტები .

შესავალი

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის შესახებ არსებული გამოკვლევები ცხადყოფს, რომ კეთილდღეობის თეორია არ იძლევა სრულყოფილ საფუძველს პრაქტიკული ეკონომიკური პოლიტიკის ორიენტაციისათვის. რაც შეეხება სრულყოფილი კონკურენციის თეორიულ ანალიზს, მას ის უპირატესობა გააჩნია, რომ კონკურენციული ეკონომიკისათვის რეკომენდაციების ნათელი ჩარჩოპირობები მოგვცეს. საინტერესოა ვიცოდეთ (ამავე დროს მნიშვნელოვანიც), თუ რამდენად მისაღებია პოზიტიური ეკონომიკის დებულებები სახელმწიფოს ეკონომიკური აქტივობის „ოპტიმალური“ სიდიდის დასადგენად.

ისტორიული განვითარების პროცესში სახელმწიფოს წვლილი პოზიტიურ ეკონომიკაზე დაყრდნობით და სხვა ქვეყნებთან შედარების საფუძველზე უნდა შევაფასოთ. სხვადასხვა ეკონომიკური წესრიგის გამოკვლევის პროცესში ეს საკითხი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. უმეტესი ცენტრალიზებულად მართვადი ეკონომიკური სისტემების მსხვრევის შემდეგ განსხვავებულ სისტე-

მათა შედარების შესაძლებლობა მეტნაკლებად გაქრა. ამავე დროს საბაზრო ეკონომიკური წესრიგის უპირატესობის დასამტკიცებლად რეკომენდაციათა ჩარჩოები აღარ არსებობს. ამიტომ არ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ ეკონომიკური ლიბერალიზმი და ეკონომიკურ წესრიგში ინდივიდუალურ ეკონომიკურ ინტერესებზე ორიენტაცია, როგორც საყოველთაო პარადიგმა, ისე დამკვიდრდა.

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის მიზანი

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის, როგორც ეკონომიკაში თვისებრივი ცვლილებების განმსაზღვრელის მიზანია დაადგინოს ჩარჩოპირობები კერძო და სახელმწიფოს ეკონომიკური აქტივობისათვის და შეუსაბამოს ის სოციალურ-ეკონომიკურ და ტექნოლოგიურ პროცესებს [Streit, 2005, გვ.26-30; 49-53]. ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის განხილვა მოითხოვს უფრო მეტ დიფერენცირებას, რომელიც შეესაბამება ეკონომიკური საზოგადოების კერძო ჯგუფებად დაყოფას, მის სტრუქტურას (კერძო საოჯახო მეურნეობები, დარგები, ინტერესთა წარმომადგენლობები, სოციალური დანესებულებები და ა.შ.) და ასევე სახელმწიფო ინსტიტუციებს იმისათვის, რომ ჩარჩოპირობების სპეციფიკური მნიშვნელობის გაგება შეეძლოს. ვისაც სურს გაატაროს წესრიგის ეფექტიანი პოლიტიკა, ის უნდა იცნობდეს ეკონომიკური სუბიექტების შესაბამისი კატეგორიებისათვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ ჩარჩოპირობებს.

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკა შინაგანად წინააღმდეგობრივია, რომელიც არსებობს კონკურენციულ და სოციალურ წესრიგს შორის. კონკურენციული წესრიგი ორიენტირებულია წარმატების მიღწევის პრინციპზე, სოციალური წესრიგი კი – მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების კრიტერიუმებზე (რაც, ნაწილობრივ მაინც, წარმატების პრინციპს ეწინააღმდეგება). ასე, რომ ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკაში, ერთი მხრივ, სახელმწიფო ცდილობს სოციალური წესრიგის ფორმირებას და მისი საზღვრების გაფართოებას, ხოლო მეორე მხრივ, ბაზარი მოწოდებულია დაამკვიდროს ფუნქციონირებისუნარიანი კონკურენციული წესრიგი და უზრუნველყოს მისი განხორციელება. სწორედ სახელმწიფო (სოციალური წესრიგი) და კერძო (კონკურენციული წესრიგი) ეკონომიკური აქტივობისათვის შესაბამისი სივრცეების დადგენას და მათ შორის რაციონალური საზღვრის „დანესებას“, მენარმეობის განვითარების სტრატეგიის თვალსაზრისით, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. იმ ქვეყნებში, სადაც აღნიშნული სივრცეები და საზღვრები სწორადაა „დადგენილი“, ეკონომიკური სუბიექტები (მცირე, საშუალო და მსხვილი საწარმოები) დიდ წარმატებებს აღწევენ ეროვნულ და საერთაშორისო ბაზრებზე შესაბამისი სემენტების „დაპყრობით“ და ლიდერი საწარმოების პოზიციის ხანგრძლივად შენარჩუნებით (გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი. 2018, 12).

ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობები ზოგჯერ ეკონომიკური აქტივობისათვის თავისუფალ სივრცეს წარმოშობს, ასეთ შემთხვევაში არსებული ჩარჩოპირობები არასასურველად აღიქმება, ანუ, თუ სახელმწიფო კერძო

ეკონომიკურ აქტივობას საკანონმდებლო ველისაგან თავისუფალ სივრცეს უტოვებს, მაშინ შეიძლება ჩრდილოვანი ეკონომიკა წარმოიქმნას. წესრიგის ჩარჩოპირობები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისთვის, რომლის მიზანია გრძელვადიანი ეკონომიკური კავშირების დამყარება საზღვარგარეთულ ეკონომიკურ ინტერესთა ჯგუფებთან, რაც ხანგრძლივი დროით ამკვიდრებს უცხოელთა ეკონომიკურ ინტერესებს მოცემულ ქვეყანაში. ასეთი ვითარება ხშირად წარმოშობს ეკონომიკურ ინტერესთა კონფლიქტს (ადგილობრივ და უცხოელ ინტერესთა ჯგუფებს შორის). კონფლიქტების სათავე ყოველთვის არაეფექტიანი წესრიგის პოლიტიკაში უნდა ვეძებოთ, რომელიც, სამწუხაროდ, ყალიბდება მოკლევადიან პერიოდებში მისაღებ სარგებელზე ორიენტირებით.

ეკონომიკური წესრიგი და სამართლებრივ-საკანონმდებლო სისტემა ყოველთვის ორიენტირებული უნდა იყოს ძირითად საზოგადოებრივ ღირებულებებსა და მიზნებზე. სწორედ ამიტომ ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკა მიისწრაფვის მიაღწიოს შესაბამისობას საზოგადოებრივ ღირებულებათა სისტემასა და ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირებას შორის. ამით ნათელი ხდება, რომ წესრიგის პოლიტიკა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ზემოქმედების მიღწევასთან დაკავშირებით ინსტრუმენტულ ხასიათს ატარებს და სხვადასხვა სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემაში იგი არსებითად განსხვავებულია (გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი. 2018, 11).

ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირების დროს, რაც უფრო მეტად არის გათვალისწინებული საბაზრო კოორდინაციის თვითრეგულირების უნარი, მით უფრო მცირდება შემთხვევითი ინტერვენციების საფრთხე. უპირატესობა ენიჭება თანმიმდევრულ, გრძელვადიანსა და ფრთხილ ეკონომიკურ პოლიტიკას. განსაკუთრებულ სიფრთხილეს უნდა ვიჩინოებდეთ, როდესაც ვცდილობთ ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების დადგენას საბაზრო კოორდინაციის თვითრეგულირების გაუმჯობესების მიზნით.

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის ჩარჩოპირობების ფორმირების საფუძველი

ძირითადი საზოგადოებრივი ფასეულობების (თავისუფლება, სამართლიანობა, უსაფრთხოება, პროგრესი) რა გამოწვევების წინაშე დგას ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკა? ძირითადი საზოგადოებრივი ფასეულობების რა მოთხოვნები უნდა გაითვალისწინოს მან ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირების დროს?

თავისუფლება. მიზანშეწონილია ეკონომიკურ პოლიტიკასთან მიმართებით თავისუფლების ორი ასპექტი გამოვყოთ. ინდივიდუალური ასპექტის შემთხვევაში აუცილებელია ერთმანეთისაგან განვასხვავოთ ნების თავისუფლება და მოქმედების თავისუფლება. საზოგადოებრივი ასპექტი კი მოითხოვს კონფლიქტის, ძალაუფლებისა და სამართლის ფენომენტა ნათელყოფას.

მოქმედების თავისუფლებას, ნების თავისუფლებისაგან განსხვავებით, თავისი საზღვრები გააჩნია. კერძოდ: შესაძლებლობა ყოველთვის მოქცეულია ბუნების მიერ დადგენილ **ობიექტურ** და **გარე საზღვრებში**, რომელთა დარღვევა შეუძლებელია, მაგრამ შესაძლებელია მათი გონივრული გამოყენება; **სუბიექტური საზღვრები** ბუნებრივ საზღვრებზე უფრო ვიწროა და მას ბუნებრივი (ფიზიკური და ფსიქიკური) შესაძლებლობები და ინდივიდის მიერ თავისთვის დაწესებული ზნეობრივი ნორმები ადგენს; **საზოგადოებრივი საზღვრები** ინდივიდებს შორის ურთიერთობას ეხება და მას ძალაუფლება, ზნეობა და კონვენციები – უპირველეს ყოვლისა კი – სამართალი ადგენს. ისინი განსაზღვრავენ ადამიანებს შორის ურთიერთობის თავისუფლებას და საზოგადოებაში მათი მოქმედების შესაძლებლობებს (გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი. 2018. 43-44).

სწორედ ამ საზღვრებში წარმოიშობა ინდივიდუალური მოქმედების თავისუფლება, როგორც უამრავი წერტილის ერთობლიობა, სადაც ერთმანეთს კვეთენ შიდა და გარე თავისუფლება, **რაც გათვალისწინებული უნდა იქნეს ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირების დროს.**

მოქმედების თავისუფლების რეალიზება საზოგადოებაში იმიტომაც არის პრობლემური, რომ ამა თუ იმ ინდივიდის მოქმედება თუ უმოქმედობა ზეგავლენას ახდენს სხვა ინდივიდებზე. ერთი ინდივიდის თავისუფლება სხვათა თავისუფლების შეზღუდვად გვევლინება. საზოგადოების არსებობას საფრთხე ემუქრება, როცა ინდივიდები მოქმედების აბსოლუტურ თავისუფლებას ესწრაფვიან. ამიტომაც, საზოგადოებრივი ასპექტით აუცილებელი ხდება თავისუფლების გარკვეულწილად შეზღუდვა. ჯონ სტიუარტ მილი (Mill, 1859,75) აღნიშნავდა: „ერთადერთი თავისუფლება იმსახურებს ჭეშმარიტი თავისუფლების სახელს, როცა ჩვენ ისე ვეძიებთ საკუთარ კეთილდღეობას, რომ ამით სხვებს არ ვართმევთ იმის შესაძლებლობას, რათა მათაც ეძიონ თავიანთი კეთილდღეობა“.

ინდივიდუალურ თავისუფლებასთან დაკავშირებით აუცილებელია საზოგადოების თითოეულმა წევრმა გააცნობიეროს და გაითვალისწინოს, რომ მათი ინტერესების განხორციელება ყოველთვის ინვესს სხვა ინდივიდების ინტერესთა შეზღუდვას. ეს მოთხოვნა უკავშირდება ინტერესთა კონფლიქტს და მისი მართვის, ან დაძლევის პრობლემას. კონფლიქტები მაშინ წარმოიშობა, როდესაც ერთმანეთს კვეთენ თავისუფლად მოქმედ ინდივიდთა ინტერესების სფეროები. შეიძლება გამოვყოთ კონფლიქტის მართვის ორი ზოგადი შესაძლებლობა (Boulding, 1958/64, 117):

- პრევენციის გზით შევამციროთ მოსალოდნელი კონფლიქტის საფრთხე. იგულისხმება ზეგავლენის სფეროების გამიჯვნა ექსკლუზიური უფლებების (ან შესაძლებლობების) გაუქმების (ან განეიტრალების) შედეგად;
- წარმოშობილი კონფლიქტები კი ვმართოთ კომპრომისის, ზნე-ჩვეულებათა, კონვენციის თუ პოზიტიური სამართლის ინსტრუმენტების გამოყენებით.

როგორც უკვე ითქვა, საზოგადოებრივი ურთიერთობა უნდა გავიგოთ, როგორც თავისუფლების გარკვეულწილად შეზღუდვა. მაგრამ მეორე მხრივ, ბუნდოვანია ის, თუ რა ზომითაა შესაძლებელი საკუთარი ნების განხორციელება; ამის გასარკვევად საჭიროა ძალაუფლების მაქს ვებერისეულ განსაზღვრებაში (Weber, 1921/2002. 28) ჩანვდომა: „ძალაუფლება სხვა არაფერია, თუ არა ნებისმიერი შესაძლებლობა, რომ წინააღმდეგობის მიუხედავად განახორციელო საკუთარი ნება და მნიშვნელობა არ აქვს იმას თუ რას ეფუძნება ასეთი შესაძლებლობა“ .

ამ ასპექტით ძალაუფლება უნდა წარმოვიდგინოთ, როგორც კონტინუუმი, ანუ მთლიანობა (მაგ. Dahl, 1963, 62), რომლის ერთ მხარეს უნდა მოვიაზროთ ავტონომიური ინდივიდი მოქმედების მთელი თავისი შეუზღუდავი თავისუფლებით, მეორე მხარეს კი – სრული ჰეტერონომია, ანდა ბატონობა, რომელსაც სხვები ახორციელებენ.

საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ჩართული ინდივიდი შეიძლება სხვისი ძალაუფლების ქვეშ აღმოჩნდეს; სწორედ ამგვარი შესაძლებლობა რეალიზდება ძალადობად, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა ძალაუფლების უკიდურესი ფორმა. ძალადობა წარმოიშობა მაშინ, როცა ინდივიდი ცდილობს თავისი შესაძლებლობა იმისათვის გამოიყენოს, რომ სხვა ინდივიდს განსაზღვრული ქმედება ჩაადენინოს; თავისი ჩანაფიქრის განხორციელებას მოძალადე აღწევს იმით, რომ ძალადობის პოტენციურ მსხვერპლს არწმუნებს, თითქოს ამით თავს დააღწევს სხვა სახიფათო და საზიანო მოქმედების შესაძლებლობებს (Hayek, 1960, 134).

ჯონ სტიუარტ მილის განსაზღვრებიდან ცხადია, რომ საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ერთმანეთთან შეუთავსებელია კერძო ძალადობის აქტები და მოქმედების თავისუფლება. სამართლის ფუნქცია მოქმედების თავისუფლების უზრუნველყოფა უნდა ყოფილიყო. კანტის სიტყვებით (Kant, 1790/1993, 390), „სამართალი არის იმ პირობების ერთიანობა, რაც შესაძლებელს ხდის იმას, რომ ერთი ინდივიდის თვითნებობა თავისუფლების საყოველთაო კანონის თანახმად, თავსებადი იყოს სხვა ინდივიდების თვითნებობასთან“ ამ განსაზღვრებიდან გამომდინარე, რა თვისებები უნდა ჰქონდეს სამართალს, რომ ის თავისუფლების უზრუნველყოფის გარანტიად (წესად) გამოდგეს? უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია, რომ თითოეული ინდივიდის თვითნებობა (ნების თავისუფლების განხორციელება იმის გათვალისწინების გარეშე, ვის მიმართაც ის ხორციელდება) საზოგადოებრივი ურთიერთობების სფეროში თანაბარმნიშვნელოვნად იყოს მიჩნეული.

საზოგადოებრივი ასპექტით ისმის კითხვა იმის თაობაზე, თუ როგორ უნდა შეიქმნას ასეთი, პიროვნული გარემოებებისა და სპეციფიკური სიტუაციებისაგან დამოუკიდებელი, ანუ ფორმალური სამართალი, როგორც კოლექტიური სიმდიდრე. ეკონომიკური თვალსაზრისით, ეს დამოკიდებულია სახელმწი-

ფოსა და მის პოლიტიკურ სისტემაზე. სახელმწიფო აყალიბებს, აღიარებს და ახორციელებს იმ წესებს, თანაბრად რომ უზრუნველყოფენ ყველა ინდივიდის მოქმედების თავისუფლებას. ეს იმას ნიშნავს, რომ მოქალაქეები, ციცირონის სიტყვებით რომ ვთქვათ – კანონებს უნდა ემსახურობდნენ, თუკი მათ თავისუფალ არსებებად ყოფნა სურთ. თანაბარი პირობების შექმნა სოციალური სახელმწიფოებრიობის პრინციპი და ის მექანიზმია, რითაც სახელმწიფო ბაზარზე ორიენტირებულ ეკონომიკურ წესრიგს აკონტროლებს.

სამართლიანობა. „სამართლიანობა იდეალის პროტესტია (Sartori, 1987/97, 337). იდეალის წვდომა ადვილია, რადგან იგი რეალობისგან აშკარად განსხვავდება, მაგრამ ის „ხელიდან გვისხლტება“ როგორც კი შევეცდებით პროტესტი კონსტრუქტივულ (ოპერაციონალურ) ძირითად ფასეულობებთან თავსებად და რეალიზებად მოვლენად ვაქციოთ, რომელიც აუცილებელია საზოგადოების ფორმირებისათვის“.

სამართლიანობის შესახებ შეხედულებები შეიძლება სხვადასხვა მიმართულებად დაიყოს იმის მიხედვით, თუ როგორია მათი ორიენტაცია, კერძოდ:

- სამართლიანობა, როგორც ნორმა, რომლითაც ფასდება სხვა ინდივიდებისადმი დამოკიდებულება (მოპყრობა). ამ შემთხვევაში სამართლიანობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად თავსებადია სამართლიანობის ნორმების შესახებ ინდივიდების წარმოდგენები და შეხედულებები საზოგადოებრივ ურთიერთობებთან (**ქცევის სამართლიანობა**).

- სამართლიანობა, როგორც ნორმა, რომლითაც ფასდება ინდივიდებსა და ჯგუფებს შორის ურთიერთქმედების შედეგები და მათი საზოგადოებრივი მდგომარეობა. ამ შემთხვევაში სამართლიანობა დამოკიდებულია ინდივიდებსა და ჯგუფებს შორის პოზიციებისა და მოქმედების შედეგების განაწილებაზე (**განაწილების სამართლიანობა**) [გველესიანი, გოგორიშვილი, 2018, გვ.52]. **როგორც ქცევის, ასევე განაწილების სამართლიანობამ ასახვა უნდა ჰპოვოს ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩო -პირობებში.**

საზოგადოების რეგულირების პრობლემა ერთი ინსტრუმენტის – სამართლის/კანონის საფუძველზე უნდა გადაწყდეს. ამ შემთხვევაში სამართლიანობის მიზანი ორ განზომილებაში (მახასიათებლით) – ქცევისა და განაწილების სამართლიანობის სახით – წარმოგვიდგება. ეს საკითხი ადვილად მოგვარდებოდა, თუ ამოსავალ პუნქტად მიზანდამოკიდებულებათა ემპირიულ ანალიზს მივიჩნევდით. ამ შემთხვევაში ეს განზომილებები ერთმანეთს შეავსებდნენ (ჰარმონია); თუ ინსტრუმენტს (კანონს) ერთ მახასიათებელს (მაგ., ინდივიდებისადმი მოპყრობას) მივუყენებდით, ის – სამართლიანობის კრიტერიუმის თანახმად – მეორე მახასიათებელსაც წაადგებოდა. პრობლემა მაშინ იჩენს თავს, როცა ერთ მახასიათებელზე ორიენტირება მეორეს დაგვათმობინებს და აუცილებელი გახდება კომპრომისის დაშვება. საქმეს გააადვილებდა ემპირიული ანალიზის შედეგების გამოყენება, რომელიც გვიჩვენებს, რომ კომპრომისის ვერ იქნება გრძელვადიანი და ამიტომაც საბოლოოდ მოგვინებს სამართლიანობის ერთი

მხასიათებლის დათმობა. ამ შემთხვევაში დილემად გვექცეოდა კომპრომისის გზით მოსაგვარებელი კონფლიქტი. სამივე შესაძლებლობა – ჰარმონია, კომპრომისის გზით მოსაგვარებელი კონფლიქტი და დილემა – ყოველთვის წარმოადგენს ხოლმე საზოგადოებრივი დისკუსიების საგანს, რომელიც, საბოლოო ანგარიშით, თავისუფლებისა და სამართლიანობის ურთიერთდამოკიდებულებაზე დაიყვანება.

სოციალურ სამართლიანობას განსაზღვრული შინაარსი გააჩნია, იდეალს გამოხატავს და თანამედროვე საზოგადოებრივი წესრიგის იმ ნაკლზე მიუთითებს, გადაუდებელ გამოსწორებას რომ საჭიროებს (Hayek, 2003, 217). აქედან გამომდინარე, სასურველია იმ ჯგუფური პრივილეგიების ძიება სახელმწიფოს მხრიდან, კონკურენციის შეზღუდვებს რომ ემყარება. სწორედ ამის გამოა, რომ ასეთმა მოთხოვნამ მყარად დაიმკვიდრა ადგილი ინტერესთა ჯგუფების ფუნქციონირებაში და რაც გათვალისწინებული უნდა იქნეს ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირების დროს.

ამჟამად, რომ როცა საქმე ეხება თავისუფლებისა და სამართლიანობის, როგორც საზოგადოების ძირითადი ფასეულობების სოციალური სამართლიანობის კრიტერიუმად გამოყენებას, კანონი არ არის საკმარისი ინსტრუმენტი მათ შორის წარმოშობილი კონფლიქტის მოსაგვარებლად (გველესიანი რ. 2017, 15). სახელმწიფო ძალაუფლების სახით კონცენტრირებული ძალადობა არსობრივ საფრთხეს უქმნის თავისუფლებას. ა. ჰამილტონმა ყოველივე ეს მოკლედ ასე გამოხატა: „ვის ხელშიც არის ცხოვრებისათვის აუცილებელი საშუალებები, ადამიანის ნებაზეც იგი ბატონობს“ (Hamilton, 1961, 472).

დასავლური კეთილდღეობის სახელმწიფო მიზნად ისახავს თავისუფლებასა და სამართლიანობას შორის კომპრომისს, მაგრამ, ერთი მხრივ, პოლიტიკური ნების ქმნადობის დემოკრატიული მეთოდები არ იძლევა ამგვარი კომპრომისის მყარი ვარაუდის შესაძლებლობას. პირიქით, პოლიტიკურ კონკურენციაში სოციალურად დაფუძნებული პრივილეგიების ინსტრუმენტად გამოყენება საფრთხეს უქმნის როგორც მატერიალურ, ისე ფორმალურ სამართალს (გველესიანი რ. 2017, 17).

როგორც ჩანს, ერთი მხრივ, ეკონომიკურ თავისუფლებასა და სოციალურ სამართლიანობას შორის კომპრომისი მყარია. ამასთან, გამორიცხული არ არის, რომ საქმე დილემასთან გვექონდეს. მეორე მხრივ, უნდა შემოწმდეს – შეიძლება თუ არა ისე შეიცვალოს ინსტიტუციური პირობები, რომლებშიც პოლიტიკური ნების ქმნადობის პროცესი მიმდინარეობს, რომ შესაძლებელი გახდეს გრძელვადიანი კომპრომისი. ამგვარი შემოწმების საგანი კი სხვა არაფერია, თუ არა პოლიტიკური სისტემა. მთავარი ვარაუდი ის იქნებოდა, რომ შეუზღუდავი დემოკრატიის პირობებში შეუძლებელია თავისუფლების დამაკმაყოფილებლად უზრუნველყოფა (Hayek, 1979, 128). სოციალური სამართლებრივი სახელმწიფოს რეალიზაციის პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ეს ვარაუდი თავისუფლებასა და სოციალურ სამართლიანობას შორის კომპრომისზეც ვრცელდება.

უსაფრთხოება. უსაფრთხოება შეიძლება განისაზღვროს, როგორც „თავისუფლების გამო შიშის არქონა“ (Giersch, 1961/90, 83). უსაფრთხოებას ყველაზე დიდ საშიშროებას უქმნის როგორც ეკონომიკურ თავისუფლებასა და სოციალურ სამართლიანობას შორის არსებული, ასევე ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში მიმდინარე კონფლიქტები. მათი მიზეზი ისაა, რომ

- საზოგადოებრივი ურთიერთდამოკიდებულების პირობებში თვითრეალიზება, როგორც წესი, ზღუდავს სხვის თავისუფლებას;
- ინდივიდების მიერ გაკეთებული შეფასებები, როგორც მოვლენათა შინაარსის, ისე მათი იერარქიის შესახებ, არღვევს აქამდე არსებულ ცალკეულ ნორმას;
- ისტორიული განვითარების პროცესში ინდივიდების შეფასებები დამოუკიდებელ მიზნებად გვევლინება და მოქმედების სტიმულს იძლევა, რაც ყოველთვის შეიცავს კონფლიქტის შესაძლებლობას (Streit, 2005, 256).

კონფლიქტის იძულებითი მოგვარების პროცედურა არაკონსტიტუციური ქმედებაა. კონფლიქტის მოგვარების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია: **მშვიდობიანი დარწმუნება**, რაც გულისხმობს ინტერესთა კოლიზიაში ერთი ან მეორე პოზიციისათვის სასარგებლო გადაწყვეტილების მიღებას; **კომპრომისი** იმ შემთხვევაში, როცა ურთიერთდაპირისპირებული მიზნები ადვილად მისაღწევ და ძნელად მისაღწევ მიზნებად იყოფა და **კომპენსაციები** იმ შემთხვევაში, თუ საქმე გვაქვს განუყოფელ მიზნებთან, რასაც შედეგად მოჰყვება განსხვავებული მიზნების სწრაფი, ან თანდათანობითი განხორციელება (Tuchtfeldt, 1971a, 32).

ზოგჯერ საკმარისია **კონფლიქტების დეპერსონალიზება**, რომ მათ სიმწვავე დაკარგონ და უსაფრთხოებას საშიშროება აღარ შეუქმნის. ეკონომიკურ სფეროში ასეთი დეპერსონალიზება ხორციელდება სოციალური ტექნიკის ან/და კონკურენციის მეშვეობით. ამით ვლინდება მისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ფუნქცია. კონფლიქტების დეპერსონალიზება იმ შემთხვევაში ფუნქციონირებს, თუ კონკურენცია, როგორც წესრიგის პრინციპი, მისი შედეგებით საზოგადოდ მისაღებია ცალკეული ინდივიდისათვის და როგორც კონკურენტები (კარტელისაკენ სწრაფვა), ასევე სახელმწიფო (მოქმედების შეზღუდვა) ცდილობენ გამოკვეთონ თავიანთი საზოგადოებრივი ფუნქციები (Streit, 2005, 257). **კონფლიქტებისადმი ასეთმა მიდგომამ ასახვა უნდა ჰპოვოს ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობებში.**

პროგრესი. რამდენად შესაძლებელია ეკონომიკურ თავისუფლებას, სოციალურ სამართლიანობასა და ეკონომიკურ უსაფრთხოებას შორის არსებული კონფლიქტების აღმოფხვრა, ან თუნდაც მინიმუმამდე დაყვანა ეკონომიკური პროგრესის მეშვეობით?

პროგრესი ორი თვალსაზრისით არის ყველასთვის მნიშვნელოვანი, ის წარმოადგენს შემეცნებითი მიღწევებისა და სიახლეების შეფასებას და ამავე დროს გვიჩვენებს დროის მსვლელობაში რამდენად ახლოს ვიმყოფებით წინასწარ დასახულ მიზანთან.

მანც რა დამოკიდებულება არსებობს პროგრესსა და მოქმედების თავისუფლებას შორის? შეუძლებელია ბუნების კანონების დარღვევა, რაც შესაძლებელი მოვლენის ობიექტურ საზღვრებს წარმოადგენს, მაგრამ მათი მეცნიერული ძიება აფართოებს ადამიანის მოქმედების თავისუფლების მანამდე არსებულ შესაძლებლობებს. ეკონომიკური თვალსაზრისით პროგრესი დაკავშირებულია ინოვაციის ფენომენთან. ბაზარი ღიაა ინოვაციისათვის (სამეწარმეო ინოვაციები), რადგან მათი მეშვეობით ბაზრის მდგომარეობა უმჯობესდება (ინოვაციური პროცესები). მოთხოვნის კუთხით როგორც ერთი, ისე მეორე უზრუნველყოფის შესაძლებლობათა გაუმჯობესებას ნიშნავს (გველესიანი რ. 2017, 20).

ეკონომიკურ პროგრესსა და სოციალურ სამართლიანობას შორის არსებული კონფლიქტების წარმოშობის სათავე შესაძლებელია იყოს კონკურენციის არასწორი გაგება. სოციალური სამართლიანობის თვალსაზრისით, მეცნიერული პროგრესის მიღწევების საფუძველზე მიღებულ შემოსავლებთან დაკავშირებული პოზიციები კორექტივებს საჭიროებს. მაგრამ მეორე მხრივ, ასეთი კორექტივი შეასუსტებდა, ან გააუქმებდა ყოველგვარი ინოვაციის სტიმულს. ამ შემთხვევაში საზოგადოება იმაზე ღარიბი იქნებოდა, ვიდრე უნდა ყოფილიყო. მეცნიერული პროგრესის შედეგების ამგვარ „სოციალიზებას“ მხედველობიდან რჩება ის, რომ მათი მიღწევის პროცესს სწორედ კონკურენცია აღძრავს და აძლიერებს (გველესიანი რ. 2017, 20).

პროგრესის შედეგად გამოწვეული ცვლილებები **რეორიენტაციისა და ახალ სიტუაციებთან შესაბამისობის** მოთხოვნაა. ამგვარი **შესაბამისობის დაყოვნება** კი **კონფლიქტებს წარმოშობს**. ეკონომიკაში არსებობს კოლიზიის შესაძლებლობა: უსაფრთხოების მიზანთან მიმართებით და სოციალური სამართლიანობის მიზანთან დამოკიდებულებით, რადგან შესაბამისობის ტვირთი არათანაბრადაა გადანაწილებული და სრულიად არ არის გათვალისწინებული მეცნიერული პროგრესის სასარგებლო შედეგების განაწილება (Streit, 2005, 262). ყოველივე ეს კი მხოლოდ აფერხებს ეკონომიკური წესრიგის მრავალმხრივი და სრულყოფილი ჩარჩოპირობების ფორმირებას გრძელვადიანი პერიოდისათვის. **ამიტომ, საჭიროა მისი გათვალისწინება ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირების დროს.**

დასკვნა

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების ისტორია გვიჩვენებს, რომ ახალგაზრდა განვითარებად ქვეყნებში ძალიან ძნელია ეფექტიანი წესრიგის პოლიტიკის ჩამოყალიბება. ეს განპირობებულია სწორედ სახელმწიფოებრიობის არსებობასთან დაკავშირებული ცოდნის, გამოცდილებისა და მართვის მეთოდების დეფიციტით.

წესრიგის პოლიტიკაში განსაკუთრებული პრობლემები იქმნება მაშინ, როდესაც სახელმწიფოს მხრიდან ადგილი აქვს მიზანთა დაქსაქსულობას. სა-

ბაზრო ეკონომიკური წესრიგის ფარგლებში წინა საფეხურზე ყოველთვის რესურსების ოპტიმალური ალოკაცია დგას, მაგრამ მხოლოდ მასზე დაყრდნობით საზოგადოებრივ განვითარებას ვერ უზრუნველვყოფთ. თუკი საბაზრო ეკონომიკური წესრიგი ნამდვილად შეესაბამება თავისუფლების, სამართლიანობისა და უსაფრთხოების მიზნებს, მაშინ სახელმწიფომ განაწილებისა და გადაწვევების პოლიტიკა ცალკე არ უნდა გამოყოს. და თუ ეს მაინც ხდება, ეს იმას ნიშნავს, რომ მიზანთა კონფლიქტების გადაჭრა ორიენტირებული იქნება არამხოლოდ წესრიგის პოლიტიკის კონცეფციაზე, არამედ კვლავინდებურად ინტერესთა პოლიტიკური გავლენითა და ძალაუფლების შენარჩუნების პოლიტიკით მოხდება.

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკაში განსაკუთრებული ადგილი კონკურენციულ წესრიგს უკავია. ევროკავშირში ინტეგრაციის პროცესი მზარდი გლობალიზაციით კონკურენციის ეროვნულ პოლიტიკას ართულებს. ლიბერალიზაციით საერთაშორისო აღიარების მქონე სანარმოებს გაუადვილდათ ეროვნული ზედამხედველობის ორგანოების ჩარევისაგან თავის დაღწევა. თუმცა, სანარმოთა სულ უფრო მზარდ გლობალურ აქტივობას დღემდე აკლია წესრიგის მრავალმხრივი ჩარჩოპირობები, რადგან ბაზარზე შეღწევა კონკურენციის შემზღუდავი მოქმედებით ისევე შეიძლება გაძნელდეს, როგორც პროტექციონისტული სავაჭრო პოლიტიკით, ან კარტელთა ორგანოების გაძლიერებული საერთაშორისო თანამშრომლობით. ამიტომ საჭიროა გრძელვადიანი პერიოდისათვის ეკონომიკური და, მაშასადამე, კონკურენციული წესრიგის მრავალმხრივი და სრულყოფილი ჩარჩოპირობების შემუშავება.

ლიტერატურა:

- Boulding, K.E. (1958), *Principles of Economic Policy*, 4th printing, Englewood Cliffs, 1964, p.117.
- Giersch, H. (1961), *Allgemeine Wirtschaftspolitik (Erster Band: Grundlagen)*, unveränderter Nachdr., Wiesbaden, 1990, S.83.
- Gvelesiani R. (2016), *Individuals and Economic Groups Interests and Behaviour in the Economic and Political Decision-Making Process*, *European Journal of Business Research (EJBR)*, IABE, Volume 16, №1., ISSN: 1945-2977, University of Pisa, Italy, Editor: Johannes Kepler University Linz, Austria, p. 97-103.
- Gvelesiani R. (2017), *The Problem of Considering Possible Consequences of the Consistent Reforms in the Economic-Political Decisions*, *Review of Business Research (RBR)*, Volume 17, №2, , ISSN: 1546-2609, University of Sassari, Italy, Editor: University of Osijek, Croatia, p.19-24.
- Gvelesiani R. (2017), *Possibilities of Implementing the Practical Economical Politics Rationally*, *European Journal of Business Research^{tm} (EJBR)*, Volume 17, №2, ISSN: 1945-2977, dx.doi.org/10.18374/EJBR-17-2.3, New York Institute of Technology, USA, editor-in-chief: Professor Christine Duller, Johannes Kepler University Linz, Austria, p.25-30.

- გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი. (2018), გადანყვეტილებების მიღების ტექნოლოგია ეკონომიკურ პოლიტიკაში, თბილისი, გვ. 11; 12; 43-44; 52.
- გველესიანი რ., (2017), ძირითად საზოგადოებრივ ფასეულობათა შორის არსებული წინააღმდეგობები და მათი დაძლევის პრობლემა, „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტომი X, №1, თბილისი, გვ. 14-24.
- გველესიანი რ. (2018), სოციალური საბაზრო ეკონომიკის კონცეფციის დამოკიდებულება ძირითად საზოგადოებრივ ღირებულებებთან, „ეკონომისტი“, №3, ტომი XIV, ISSN: 1987-6890, თბილისი, გვ.26-34.
- გველესიანი რ. (2016), ეკონომიკური წესრიგის სპეციფიკური ჩარჩოპირობების ფორმირების პრობლემა, I საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ მასალები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, გვ.163–166.
- Hamilton, A., J. Madison und J. Jay (1787-1788), The Federalist Papers, hrsg. v. C. Rossiter, New York 1961, p.472.
- Hayek F.A. (1979), Law, Legislation and Liberty, Volume III – The Political Order of a Free People, Chicago, London, Wiederabdruck in: Vanberg, V. (Hrsg.), Hayek Gesammelte Schriften Bd. B4, Recht, Gesetzgebung und Freiheit, Tuebingen 2003, S.128.
- Hayek F.A. (2003), Rechtsordnung und Handelsordnung, in: Streit, M. E. (Hrsg.), Hayek Gesammelte Schriften Bd. A4, Rechtsordnung und Handelsordnung, Tuebingen, S. 217.
- Kant I. (1781, 1788, 1790), Die drei Kriterien in ihrem Zusammenhang mit dem Gesamtwerk, Jubilaeumsausgabe anlaessl. Des 125-jaehrigen Bestehens d. philosophischen Bibliothek, Hmaburg, 1993, S. 390.
- Mill J.S. (1859), On Liberty; in ders.: Utilitarism, Liberty, Representative Government, neuausgabe, hrsg. v. H. B. Acton, London 1972, p. 75.
- Sartori G. (1987), The Theory of Democracy Revisited, 2 Bde., Chatham, N. J., Sonderausgabe Darmstadt 1997, S. 337.
- Streit M. E. (2005), Theorie der Wirtschaftspolitik, 6. Auflage, Stuttgart, S.26-30; 49-53; 257; 262.
- Tuchtfeldt E. (1971a), Moral Suasion in der Wirtschaftspolitik; in E. Hoppmann(Hrsg.): Konzertierte Aktion – Kritische Beitragee zu einem Experiment, Frankfurt am Main, S. 32.

References:

- Boulding, K.E. (1958), Principles of Economic Policy, 4th printing, Englewood Cliffs, 1964, p.117.
- Giersch H. (1961), Allgemeine Wirtschaftspolitik (Erster Band: Grundlagen), unveraenderter Nachdr., Wiesbaden, 1990, S.83. (in German)
- Gvelesiani R. (2016), Individuals and Economic Groups Interests and Behaviour in the Economic and Political Decision-making Process, European Journal of Business Research (EJBR), IABE, Volume 16, №1., ISSN: 1945-2977, University of Pisa, Italy, Editor: Johannes Kepler University Linz, Austria, p. 97-103.
- Gvelesiani R. (2017), The Problem of Considering Possible Consequences of the Consistent Reforms in the Economic-Political Decisions. Review of Business research (RBR), Volume

- 17, №2, ISSN: 1546-2609, University of Sassari, Italy, Editor: University of Osijek, Croatia, p.19-24.
- Gvelesiani R. (2017), Possibilities of Implementing the Practical Economical Politics Rationally. *European Journal of Business Research (EJBR)*, Volume 17, №2, ISSN: 1945-2977, dx.doi.org/10.18374/EJBR-17-2.3, New York Institute of Technology, USA, editor-in-chief: Professor Christine Duller, Johannes Kepler University Linz, Austria, p.25-30.
  - Gvelesiani R., Gogorishvili I. (2018), gadawyvetilebis mirebis teqnologa ekonomikur politikashi. *Tbilisi*, gv. 11-12; 43-44. [Decision Making Technology in Economic Policy, *Tbilisi*, pp. 11-12; 43-44; 52. (in Georgian).
  - Gvelesiani R. (2017), ziritad sazogadoebriv faseulobata shoris arsebuli cinaagmdgebebi da mati dazlevis problema. “ekonomika da biznesi” X, №1, gv. 14-24. [The Contradictions between Core Social Values and the Problem of Overcoming Them, *Economics and Business*, Volume X, No. 1, *Tbilisi*, pp. 14-24.] (in Georgian).
  - Gvelesiani R. (2018). socialuri sabazro ekonomikis koncefciiis damokidebuleba ziritad sazogadoebriv girebulebtan. “ekonomisti”, №3, tomi XIV, ISSN: 1987-6890, gv.26-34. [The Relationship between the Concept of the Social Market Economy and the Basic Social Values] *Economist*, No. 3, Volume XIV, ISSN: 1987-6890, *Tbilisi*, pp.26-34. (in Georgian).
  - Gvelesiani R. (2016). ekonomikuri cesrigis specifikuri charcho-pirobebis formirebis problema, I saertashoris samecniro konferenciis “globalizaciis gamocvevebi ekonomikasa da biznesshi” masalebi; gamomcemloba “univesali,” *Tbilisi*, gv. 163-166. [The Problem of Forming Specific Framework Conditions of Economic Order. Proceedings of the 1st International Scientific Conference “Globalization Challenges in Economics and Business”, “Universali,” *Tbilisi*, pp.163–166. (in Georgian).
  - Hamilton, A., J. Madison und J. Jay (1787-1788), *The Federalist Papers*, hrsg. v. C. Rossiter, New York 1961, p.472.
  - Hayek F.A. (1979), *Law, Legislation and Liberty*, Volume III – The Political Order of a Free People, Chicago, London, Wiederabdruck in: Vanberg, V. (Hrsg.), *Hayek Gesammelte Schriften Bd. B4, Recht, Gesetzgebung und Freiheit*, Tuebingen 2003, S.128.
  - Hayek F.A. (2003), *Rechtsordnung und Handelsordnung*, in: Streit, M. E. (Hrsg.), *Hayek Gesammelte Schriften Bd. A4, Rechtsordnung und Handelsordnung*, Tuebingen, S. 217. (in German)
  - Kant I. (1781, 1788, 1790), *Die drei Kriterien in ihrem Zusammenhang mit dem Gesamtwerk*, Jubilaeumsausgabe anlaessl. Des 125-jaehrigen Bestehens d. philosophischen Bibliothek, Hmburg, 1993, S. 390. (in German).
  - Mill J.S. (1859), *On Liberty*; in ders.: *Utilitarianism, Liberty, Representative Government*, neuausgabe, hrsg. v. H. B. Acton, London 1972, p. 75.
  - Sartori G. (1987), *The Theory of Democracy Revisited*, 2 Bde., Chatham, N. J., Sonderausgabe Darmstadt 1997, S. 337.
  - Streit M. E. (2005), *Theorie der Wirtschaftspolitik*, 6. Auflage, Stuttgart, S.26-30; 49-53; 257; 262. (in German).
  - Tuchtfeldt E. (1971a), *Moral Suasion in der Wirtschaftspolitik*; in E. Hoppmann(Hrsg.): *Konzertierte Aktion – Kritische Beitrage zu einem Experiment*, Frankfurt am Main, S. 32. (in German).

The Problem of Compliance of the Framework Conditions of the Policy of Economic Order with the Basic Social Values

Revaz Gvelesiani

Professor of Iv. Javakhishvili

Tbilisi State University

revaz.gvelesiani@tsu.ge

An essential component of economic policy problems is the divorce between reality and the desired socio-economic situation. In order to overcome this problem, the necessary condition is to comply with the basic public values (freedom, justice, security, progress) of the economic policy objectives and the decisions taken to implement them. This is what determines both the rationality of economic policy decisions and the effectiveness of their implementation in practice.

The economic order and legal-legislative system must always be focused on the core public values and goals. This is why economic order policy strives to achieve consistency between the public value system and the formation of framework conditions of economic order. This makes it clear that order politics is of instrumental nature in achieving socio-political goals and it is fundamentally different in different socio-economic systems (Gvelesiani, Gogorishvili, 2018, 11).

The more the ability to self-regulate market coordination is expected during the formation of framework conditions of economic order, the less the risk of random interventions. Priority is given to consistent, long-term and cautious economic policies. Particular caution should be exercised when trying to establish the framework conditions of economic order with the aim of improving self-regulation of market coordination.

Keywords: key public values, economic order policy, framework conditions of economic order, economic interests, conflicts of interest

JEL Codes: A13, A14, A19